

SPRÅKLIG SAMLING

NR. 2
MAI

1966

7. ÅRGANG

LØSSALG 50 ØRE

GITT UT AV LANDSLAGET FOR SPRÅKLIG SAMLING

Språklig Samlings litteraturpris til Kåre Holt

Alf Hellevik:

Eit brukande grunnlag for språkfred og samarbeid? Se side ②

**Om målkloyvde skoleområde
og framtidsmålet**

Av skoleinspektør Reidar Aavik Se side ⑯

**Merknader til kapitlet Normering
i Vogt-komiteens innstilling.**

Av lektor Jakob Skauge Se side ⑤

Hva mener Vogt-komiteen?

Av Leif Egerdal Se side ⑧

**Barnet i
Torne-
krattet**

Tornene har såret henne.
Greinene holder henne fast.

Det eneste han vil
er å fri henne ut.

Først om lenge forstår han
maktesløysa si:

han er sjøl
den tyngste greina.

Ketil Gjessing

Alf Hellevik:

Eit brukande grunnlag for språk-fred og samarbeid?

Språklig Samling har bedt meg om mi vurdering av tilrådinga frå Vogt-komitéen. Til det må eg svare at det er ikkje så heilt lett å gjere seg opp ei sikker meiningsmøte om tilrådinga. På avgjerande punkt er den ikkje så klar som ein kunne ønske. At tilrådinga har blitt så vidt svevande og uklar, botnar for ein stor del i ein i og for seg prisverdig vilje til å nå fram til ei mest mogleg samrøstet tilråding. Det uheldige er at stridsspørsmål og fastlåste standpunkt på den måten ikkje blir nærmare analyserte og oppklara eller utjamna, men berre tildekte.

No kan det vere noko rett i det somme hevdar, at det viktigaste er at det no er utsikt til å føre også kamporganisasjonane inn i eit ansvarleg og forpliktande samarbeid. Dermed kan det seinare vere von om å få løyst somme av dei spørsmåla det har stått strid om. Men dersom grunnleggande spørsmål er uklare, så har komitéen berre skuva vanskane over på den nye nemnda eller rådet og dermed gjort det enda vanskelegare for dette organet, som jo i alle fall vil få ei vanskeleg oppgåve.

Slike spørsmål har vi i den omstridde formålsparagrafen for Norsk språknemnd, særleg formuleringa «fremje tilnærming på norsk folkemåls grunn». Vogt-kom. har unngått både *tilnærming* og *norsk folkemål*, utan å gå nærmare inn på korleis uttrykka skal eller bør forståast, og det trur eg er uheldig. Eg er samd med statsråd Bondevik i at visse retningslinjer bør eit slikt organ ha.

Eit av formåla for alt språkleg samarbeid her i landet må vere å fremje tilnærming mellom språkane der det er eit rimeleg grunnlag for det. Dette er så sjølv sagt at det framleis bør kunne stå i formålsparagrafen til den nye nemnda (rådet). At det er og alltid må vere meiningsskilnad om kor langt ein til kvar tid kan gå i tilnærming, er ei anna sak. Prinsippet bør ein likevel kunne vedstå seg.

Så er det spørsmålet om grunnlaget for samarbeid og eventuell tilnærming. At komitéen har unngått uttrykket «på norsk folkemåls grunn», er for så vidt forståeleg. P.g.a. alle vrangvillige tolkingar og all agitasjon er uttrykket blitt ein raud klut for mange. Men med grunnlag i dei autoritative tolkingane som departementet, stortingskomitéen og Norsk språknemnd sjølv har gitt, burde Vogt-kom. ha analysert sjølve *realitetan* i uttrykket og prøvd å finne ei anna formulering som kanskje lettare kunne akseptterast.

No risikerer ein at sløyfinga av den noverande formuleringa og innføringa av det uklare og polemiske «på fritt grunnlag», blir tolka som ei kursendring, bort frå den historiske lina for norsk språkutvikling og frå det grunnlaget som både nynorsken og fornorskinga har bygd på.

Opp mot det danske skriftmålet og den danske skriftradisjonen sette både Ivar Aasen og Knud Knudsen og deira følgjesmenn norsk talemål i ulike variantar. Noko anna grunnlag for ei norsk

språkreform fanst ikkje. Nynorsken bygde mest på visse grupper av målføre, fornorskinga særleg på det såkalla «dannede talesprog» i byane. Her har det så gått for seg ei gradvis tilnærming. Nynorsken har utvida sitt grunnlag i retning av dei folkerike austlandsdialektane og har også akseptert folkemålet i byane som ein del av grunnlaget for norsk skriftmål. Og bokmåls- (og riksmåls-)folk har meir og meir søkt utover det snevre omgrepet «dannede talesprog» til den ledige dagligtalen og bymåla i det heile, og har også prøvd å gi bokmålet ei meir solid forankring i dialektane. Professor Moltke Moe talar i 1906 om «ett føelles mål, fremvokset av de levende talemål, byernes som bygdernes», og norske språkvitskapsmenn har lagt stor vekt på å vise utbreiinga av ymse tevlande språkformer i bygdemål og bymål. På dette grunnlaget arbeidde også dei rettskrivningsnemndene som utarbeidde reformene i 1917 og 1938, og det vart og sett som retningsline for arbeidet i Norsk språknemnd.

Når eg legg såpass stor vekt på å få avklara striden om formålsparagrafen, heng det i hop med at det er visse tendensar hos av leiarane i den organiserte riks-målsrørsla til på nytt å innsnevre og innkapsle «riksmålet», slik at utbreidde talemåls- og skriftformer utan vidare blir avviste som «dialekt». Tradisjonelt skriftmål og skriftmålsnormert talemål blir *einaste* grunnlag for skriftmålsnormen. Også i Vogt-kom.'s tilråding merkar ein innslag av dette synet.

For nynorsk er det sjølvord å sleppe si ideologiske og faktiske forankring i norsk folkemål, norsk

Over til side 17

SPRÅKLIG SAMLING

**Redaktør: Knut Kvigne, Nedre Kalbakkvei 2 D,
Oslo. Tlf. 25.19.74.**

EI INNSTILLING

Vogt-komiteen har i alt sitt arbeid hatt et edelt mål: å fremme forståelse og godvilje i språkstriden.

Resultatet ble derfor kompromiss, men på kostnad av visse grunnleggende prinsipp.

Vi ser det mest typisk i hovedsaka, *føremålet* med språkarbeidet. I hundre år har meiningsa med strevet vært å nå fram til *ett* norsk. Knut A. Knutsen sa såleis i forrige århundre at omkring 1950 trudde han en kunne nå dit.

Seinere er det blitt *lovfesta* at føremålet måtte være

«å fremja tilnærming mellom dei to skriftmåla på norsk folkemåls grunn.»

Dette våga ikke komiteen å holde opp. Den kunne tydelig ikke bli enig om noe slikt.

Men den ønsker at Språklig Samling skal være med i det nye «Språkvernrådet». Og er samd om det. Det har vi sjølsagt ikke noe i mot.

Og vår mening om å «fremje tilnærming» behøver ikke noen å trekke i tvil.

Så kan en si at det er blitt et spørsmål om medlemskap i rådet med representanter fra Språklig Samling veger opp *lovfesting* av målet for språkrøkt.

Om det har sentralstyret i dette laget sagt klart fra: føremålspartenen bør framleis være med».

*

Kan det tenkes at et slikt språkrøktarbeide som i vårt land overhode kan eksistere om det ikke vil noen steder hen?

En av våre venner sa det slik: det kan da ikke være kinesisk vi vil fram til? Noe må det da være.

I utkastet til «Lov om offentleg målbruk og målvern» heiter det at føremålet er

«å fremja språkleg rettferd og samarbeid til vern om våre skriftmål i bygd og by».

At de skulle bli stående på samme flekken? Det er vel ikke noen som egentlig trur det.

Kanskje derfor sier Hovdhagen og Aanderaa i en merknad at de heller ville ha formulert føremålet til «Språkvernrådet» slik:

«å følge utviklingen av talemålet i bygd og by og skriftmålet i presse og litteratur, og på fritt grunnlag fremme en naturlig tilnærming av våre to skriftspråk på lang sikt».

Det var klar tale, men den kom ikke til uttrykk som komiteens mening.

*

Mange vil si at dette komitearbeidet kommer det ikke noe ut av. Kanskje bare en meir fordagslig atmosfære. Men studerer vi kommentarene fra ymse hold etter at innstillinga ble offentliggjort, så viser det seg noen som synes at innstillinga skulle gi grunnlag for ei «syntese» av læreboknormalen og Riksmålsforbundets normal.

Ser vi dette på en viss historisk bakgrunn, fra virkningene av vedtaket i Oslo skolestyre i 1954 om å gå over til «moderate» former (som er blitt svært konservative) over læreboknormalen i 1959 (som i røynda var et tilbakesteg fra 1938-normalen) og fram til Vogtkomiteens innstilling av 1966 med «syntesen» som er nemnt ovafor, så er her i det minste en tendens bort fra arbeid med tilnærming. Og ut i det «store ukjente».

*

Nå. Dette er ei innstilling. Ei mengd med instanser skal si meiningsa si om den, og kirkedepartementet skal pløye gjennom dem, og regjeringa sette fram proposisjoner om lovverket.

Så skal Stortinget behandle saka.

Det kommer til å hende mye før det når så langt.

Språklig Samling: Ett språk er målet

Sentralstyret i Språklig Samling har i møte 12. april gjort dette vedtaket:

I sin innstilling konstaterer Vogt-komiteen at «de to skriftspråk i landet har nærmest seg betydelig til hverandre i løpet av de siste femti år.»

Få vil beklage denne utviklinga som er resultat av en bevisst politikk.

Språklig Samling ser det slik at denne politikken må fortsette til vi når målet: Ett norsk språk som kan samle alle nordmenn.

Derfor mener vi at dette burde ha kommet til uttrykk i Vogt-komiteens innstilling.

LANDSLAGET FOR SPRÅKLIG SAMLING

Medlemspenger, kr. 10,— pr. år for dem som har eiga inntekt, og kr. 5,— pr. år for andre. Postgiro 16 378.

Formann: Rakel Seweriin, Stortinget, Oslo, tlf. 41.38.10

Sekretær: Lars S. Vikør, Postboks 636.

Kasserer: Ivar Hundvin, Postboks 636. Tlf. 41.77.00

INNKOMNE GÅVER:

Lode 10, W. Brøgger 50, Anonym 40, O. Tveitan 50, E. Tønnesen 80, J. Osw. Hanssen 10, F. Hødnebø 15, Å. Salvesen 100, Reinh. Høydal 20, R. Stenersen 90, A. E. Oldem 90, L. Ottren 15, B. Gøystdal 10, L. E. 10, P. K. Aamo 15, A.-B. Knapskog 5, H. Moren Vesaaas 40, Bj. Rongen 10, G. B. 15, M. Kolltveit 15, A. Skogen 15, N. Væding Sprauten 20, S. og L. Groven 30, A. 10, Lohne 10, L. Myklebost 40.

MEDLEMSPENGANE

Det kom inn ikkje så reint lite etter forrige nummer, da vi la inn betalingsblankett. Men somme må ha glømt blanketten — og oss! Gjer så vel å spare oss for meir arbeid med innkrevninga, særlig nå når vi treng kreftene for å kunne arbeide med innstillinga frå Vogt-komiteen. Betal i dag til postgirokonto 163 78!

„Kontakt“

Som kjent la vi inn innbetalingsblankett til landslaget i førre nummer av bladet, og vi kan nå konstatere at det er gledelig mange som har brukta denne blanketten og betalt kontingent for 1966. Vi vil med dette oppmode dei som ikkje har gjort det til å ordne det snarast råd. Om ei tid — sannsynligvis tidlig til hausten — vil alle kontaktmenn få tilsendt lister over dei som ikkje har betalt i dei respektive distrikt, slik at dei kan ta til å kreve inn det som står til rest.

Ellers vil vi enda ein gong minne om at det alltid er høve til å verve nye medlemmer. Vi kan nemne at skoleinspektør Jorolv Aune, Mosjøen, her har gjort ein innsats det står respekt av; han har verva 25 medlemmer.

To nye kontaktmenn har meldt seg sia 1-3., nemlig desse:

Lektor Anton Martin Omholt, Veme pr. Hønefoss.

Lektor Tormod Eitrheim, Odda.

Den fulle lista over kontaktmenn ser da slik ut, pr. 30/4-1966:

Rektor Anders Steinsholt, Kr. Augustsgt. 7, Halden.

Steinar Bergseng, St. Tanks gate 8, Halden (kontakt for Halden off. lærerskole).

Skolestyrer Leif Egerdal, Ullsteinsveg 22, Sarpsborg.

Apoteker Håkon Gjertsen, Greaaker apotek, Greåker.

Lærer Kay Olav Winther, Fagertun 4 c, Jeløya.

Forfatteren Bjørn Rongen, Drøbak.

Skolestyrer Lars Sødal, Boks 16, Lørenskog.

Stipendiat Lars Roer, Vollebekk.

Kommunekasserer Bjørn Herdlevær, Midtskogen 24, Skedsmokorset.

Harald Løvaas, Tomt 93, Balnes, Fet.

Skolestyrer Håkon Thomassen, Eidsvoll.

Skolestyrer John Huseby, Vang på Hedmark.

Lektor Per Eggen, Lærerskolen, Elverum.

Håkon Arnljot Sukke, Ljørdalen skole, Trysil.

Lærer Bjarne Grandum, Tynset gymnas, Tynset.

Lærer Reidar Bækkelund, Brummunddal.

Dr. philos. Helge Ytrehus, Messenlivegen 28, Lillehammer.

Lektor Johs. Myhren, Vinstra.

Odd Bakke, Otta.

Lektor Chr. Brekke, Gjøvik høgre skole, Gjøvik.

Lektor Magne Aksnes, Nesbyen.

Lektor Anton Martin Omholt, Veme pr. Hønefoss.

Egil Hekneby, Boks 33, Spikkestad.

Lærar Ove Byrkjeland, Boks 72, Hokksund.

Forfatteren Kåre Holt, Holmestrand.

Lektor Einar Frøyshol, Strandveien 25, Horten.

Skoleinsp Einar Tønnesen, Nøtterøy.

Herredsagronom Ole Dehli Riiser, Brunlanes kommune, Larvik.

Lektor Ola Halvorsen, Den høgre skolen, Skien.

Skoleinspektør Reidar Åvik, Akkerhagen i Sauherad.

Lærer Odd Hansen, Tuddalsgata 2, Notoddan.

Laboratorieassistent Tomas Refsdal, Sam. Eydes gt. 203 a, Rjukan.

Rektor Halvor Dalene, Bø i Telemark.

Skolestyrer Knut Opheim, Lunde i Telemark.

Lærar Tarald Nomeland, Valle i Setesdal.

Lektor Svein Hofseth, Arendal høgre skole, Arendal.

Lektor Torkel Magnusdal, Johan Øydegards veg 31, Kristiansand S.

Lærar Olav K. Nomeland, Laudal.

Lektor Pål Bakken, Ringvegen 31, Flekkefjord.

Politifullmekting Bjarne Skinlo, Ryfylkegata, Haugesund.

Stud.med. Rune Birkeland, Luice Wolffs gate 3, Bergen.

Lektor Tormod Eitrheim, Odda.

Kjell Haugland, Vårdal, Ytre Arna.

Skolestyrar Reinh. Høydal, Ulsteinvik.

Lektor Thomas Vinje, Sykkylven.

Øyvind Eik, Sekken i Romsdal.

Lærar Halfdan Grimsmo, Nesjestranda.

Jon Melkild, Sunndalsøra.

Ing. P. K. Aamo, Glærem i Surnadal.

Lektor Jostein Kallset, Tingvoll.

Olaf Næsset, Uthaug.

Apoteker Brynjulf Tangen, Kyrksæterøra.

Veterinær Olav F. Singstad, Fannrein.

Skolestyrar Jens Winsnes, Storås.

Lærar Reidar Morset, Selbu.

Lektor Gudbrand Bækken, Sjøgata 30, Levanger.

Lærer Per Ekker, Verdal.

Skoleinspektør Erling Høyhilder, Malm.

Lensmann Birger Øverås, Kolvereid.

Asbjørn Stordal, Trofors.

Skoleinspektør Jorolv Aune, Mosjøen.

Jordskiftetekniker Arnljot Skogheim, Revleheit. 36, Grubhei, pr. Mo i Rana.

Rolf Stølseth, Skjerstad.

Lærar Dagmar Blix, Storfjordvik, pr. Stamsund.

Lærar Jens Finstad, Fridheim.

Sverre Sand, Ballstad.

Skolest Arne S. Jacobsen, Henningsvær.

Jens Larssen, Sjøvegan.

Lærer Harald Hansen, Espenesbogen, Troms.

Eilif Karlsen, Troms off. lærerskole, Tromsø.

Gunnar Mathiesen, Berlevåg.

Nik. Vorren, Bjørnevætn.

Merknader til kapitlet Normering i Vogt-komiteens innstilling.

Av lektor Jakob Skauge

Å normere er å sette fast reglar for skriftspråket, i første rekke rettskriving og bøyning. Språkagitasjonen i vårt land har ført til ein del uklare begrep på dette området, særleg som ei følgje av angrepa på formålsparagrafen til Norsk språknemnd, der det heiter at nemnda skal gi råd og rettleiding (i normeringsspørsmål) på grunnlag av vitskaplig gransking. I agitasjonen har det vori ført to argument i marka mot denne formuleringa: Mandatet legg band på den frie vitskapen, og det er ein trusel mot fritt åndsliv i landet.

Forholdet mellom vitskap og normering har vori behandla av professor Magne Oftedal i «Skriftspråk i utvikling». Normering har i prinsippet ingen ting å gjøre med vitskap. Den er ei viljebestemt handling mot eit i førevegen oppsett mål. Etterdi den har konsekvensar for samfunnet, må den helst seias å vere ei politisk handling. Vitskapen kjem inn i dette arbeidet som rådgivande instans, på same måten som annan ekspertise kjem inn i anna målretta verksamd. Vitskapsfolka må antas å ha best oversyn over dei ymse konsekvensane av eit normeringstiltak, men når det gjeld å vege dei ulike konsekvensane mot kvarandre, står ikkje vitskapsfolka i noen særstilling. Da er i prinsippet alle menneske like gode. Sjølv normeringa er eit vurderingsspørsmål, eit spørsmål om målsetting og

hensiktsmessighet, altså eit politisk spørsmål.

Argumentet om at normeringa grip inn i det frie åndslivet, er etter mitt skjønn ein tilsnikelse. Inngrep i åndslivet vil det vere dersom staten grip inn på ein slik måte at ytringsfridommen blir hemma. Det er ikkje tilfellet ved normering. Normeringa berører rett nok den reiskapen som åndslivet nyttar seg av, men normeringa står ikkje der i noen særstilling samanlikna med andre inngrep, for alle dei elementa som utgjør vårt materielle og åndelige miljø, er i større eller mindre grad reiskapar for åndslivet. Skulle politikken avstå frå inngrep her, måtte den også avstå frå inngrep på nær sagt alle område, for det vil alltid gå an å underbygge ein påstand om at eit tilfeldig valt element i samfunnsmiljøet berører åndslivet.

Så kan vi ta for oss innstillinga, del V, kap. C, som omhandlar «Språknormering og læreboknormal». Innleiingsvis kan eg seie for min del at eg synes mye av det som står i dette kapitlet er farga av riksmålspropagandaen, både i det som er sagt med reine ord, det som er implisert i formuleringane, og i det som er utelatt.

Det begynner alt i første perioden: «Det synes å være en utbredd oppfatning i vårt land at staten har en selvfølgelig rett til å *normere skriftspråk*.» Her er det for det første ein mangel på pre-

sisjon som gir det same uriktige bildet av situasjonen som riksmålspropagandaen tilsiktar. Etter ordlyden ser det ut som staten tiltar seg rett til å påtvinge privatfolk si normering, noe som ville vore diktatorisk. Ved å legge til bare fire ord, «— skriftspråk for skole og statsadministrasjon», hadde presisjonen vori fullgod, og den agitatoriske tendensen ville vori unngått.

I sjølve formuleringa — «Det synes å være» osv. er det implisert ein tvil m.o.t. statens rett til å gripe inn i skolespråket. Det er med andre ord reist tvil om Stortingets suverenitet. Dette høres ut som eit ekko av riksmålsagitasjonen, som i dei siste ti åra, etter at J. B. Hjort blei formann i Riksmålsforbundet, har hatt angrep på Stortingets suverenitet som eit av sine hovudpunkt. Dei krassaste uttrykk for dette synet finn ein i ein brosjyre av J. B. Hjort: «Sprogpolitikken en rettskrenkelse». Riksmålsforbundet 1962. Sjølv tittelen er jo eit angrep på Stortinget. På side 4 står det såleis om læreboknormalen: «Statsrettlig sett er en slik gjennemføring av et påbud en nullitet». Vidare, same side: «Ingen behøver å bry seg om læreboknormalen, den er et dokument uten rettslig bindende kraft». S. 6: «All makt i Stortingets sal var under unionskonflikten et udmerket propagandaslagord, men statsrettlig sett et uholdbart krav, ensbetyd-

ende med flertallsdiktatur». Resonnementet er altså at dei lovne som riksmålsfolket ikkje liker, er diktatoriske. Det er eit grovt demagogisk argument, og det ber i seg farlige tendensar som peiker langt ut over den reine riksmålsagitasjonen.

Stortinget er suverent og har rett til å vedta kva det vil innafor ramma av konstitusjonen. Stortinget har rett til å vedta det som Stortinget vedtar. Saka har likevel ei teknisk side som kan ha reell verdi i den tilspissa situasjonen som vi har nå. Til denne tid har ikkje språknormering blitt vedtatt i lovs form. Motiveringa for det har trulig vori at styremaktene har sett kvar ny rettskriving som ei mellombels ordning som når som helst bør kunne tas opp til justering og revisjon. Dei to første rettskrivingane, 1907 og 1917, blei gjennomført som kongelig resolusjon og blei av Stortinget bare behandla som ei vanlig protokollsak. I 1917 viste dette seg å vere uheldig, for debatten om protokollkomiteens innstilling kom da på eit så seint tidspunkt at den nye rettskrivinga alt hadde tatt til å bli praktisert i skolane. Ved dei to siste rettskrivingane, 1938 og 1959 (Læreboknormalen), blei forslaga lagt fram for Stortinget som stortingsmelding, slik at Stortinget kunne få stemme over saka før gjennomføringa. (Jfr. Vedlegg 1 til Innstilling om språksaken, Einar Lundeby: «Stortinget og språksaken»).

I Vedlegg 2. har Ingeborg Wilberg ei utgreiing om dei juridiske synsmåtane omkring dette spørsmålet. Side 84, spalte 2: «Det system som allerede er etablert innebærer at prinsippet om kongelig normering av skriftspråket i den statlige administrasjon og i

skolen (NB) må sies å være regulert ved lov». Ho synes da å meinte at særskilte lovvedtak er unødvendige, og at Stortingets vedtak har fått lovs kraft ved sedvane. (I skolen og administrasjonen vel å merke.)

Det spørsmålet som melder seg i denne samanhengen, og som eg har prøvd å innleie ved denne utgreiinga, er om ein skal gå inn for å få læreboknormalen av 1959 lovfest. Komiteen har også diskutert planen om ei omfattande mållov, og medlemmene Aanderaa og Eskeland finn ei slik mållov ønskelig. (Innstillinga s. 49). Eg går ut frå at dei da også meiner at rettskrivinga bør lovfestas. Ein vil ikkje da lenger kunne seie at rettskrivinga manglar lovheimel. Eg skal da få lov å sitere enda ein passus av den fornemnte brosjuren til formannen i Riksmåls forbundet: s. 4: «Læreboknormalen og påbudet om den har ingen lov-hjemmel. Selv den nødvendige formelle hjemmel har man ikke brydd seg med å bringe i orden.

Det er karakteristisk for mange skolefolk at de lydig følger et påbud som rettslig sett er uten lov-hjemmel». — Somme vil kanskje innvende at det er å bøye seg for djupt når ein umakar seg med tiltak for å imøtegå slik agitasjon, men ein må likevel vere merksam på at verknadene av denne agitasjonen er ein politisk realitet som ein ikkje kan neglisjere.

Eit lite vink om korleis landet ligg, får ein ved å studere riksmålsfolkets reaksjon på tanken om mållov. J. B. Hjort har, som tidligare nemnt, sterkt kritisert mangelen på lovfeste vedtak. Likevel går han nå, etter at innstillinga er kommen, sterkt imot tanken om lovfesting. Han blir intervjua i siste Frisprog (66/8), og seier:

«Jeg finner det meget uheldig, og ser det som et foruroligende tegn på manglende samarbeidsvilje, at minoriteten Eskeland og Aanderaa under komiteens avsluttende møter la frem sitt forslag til generell mållov.» Det er greitt at han ser på det som taktisk heldig om situasjonen kan haldas så flytande som mulig. — Det er verdt å merke seg at Ingeborg Wilberg (Innst. s. 85) går inn for lovfesting, slik at dei viktigaste rettar og plikter blir klart fastlagde.

Det neste punktet som det er verdt å hefte seg ved, står på same side, same spalte. Komiteen samanliknar her forholda i Norge med tilsvarende forhold i andre land. «Normering av språkene synes å være et område hvor lovgivningen ikke har grepet inn.» Formelt er trulig denne formuleringa i orden. Likevel må formuleringa kritiseras, for det faktum at staten har gripi inn på andre måtar enn ved lovgiving, er ikkje nemnt. Vidare, same spalte, blir det sagt at normeringa blir gjort av «private foretagender» i England og Frankrike, av «statsfinansierte institusjoner» i våre nordiske naboland. Alle desse formuleringane er eigna til å gi lesaren eit uriktig og tendensiøst inntrykk av forholda i andre land, og eit inntrykk av at dei norske forholda representerer noe unikt. Dette inntrykket blir forsterka ved det som står på same side, neste spalte: Den utvikling vi har hatt i Norge, — er således ganske uvanlig».

Det ser ut som om desse formuleringane går ærend for visse hald, som stadig kjem med påstanden om at staten i andre land delegerer si normeringsmyndighet til utanomparlamentariske institusjoner, akademi o.l. Dei ønskjer at

det same også skal gjelde for vårt land. Til dette er å seie at denne ordninga kan fungere bra i land der rettskrivinga ikkje vekker strid blant folk. I vårt land er rettskriving eit kontroversielt spørsmål, og i slike spørsmål går det ikkje an å delegera makt til institusjonar utan parlamentarisk ansvar.

Vidare viser det også i andre land at dersom rettskrivinga blir eit kontroversielt spørsmål, blir retten til normering tatt frå desse institusjonane og lagd under ansvarlige myndigheter. Det hendte i Sverige i 1906. Ecklesiastikministeren tok da, under protest frå Svenska Akademien, og gjennomførte ny rettskriving. (Svensk Familjebok, rättstavning). I Danmark har Undervisningsministeriet fastsett rettskriving for skolar og statsteneste sia 1889. Siste normering blei gjort i 1948 (Skriftspråk i utvikling). I USA gjennomførte presidenten, Theodore Roosevelt, ny rettskriving i 1906, men måtte gå tilbake på det meste etter protest frå Kongressen. I England var rettskrivingsspørsmålet oppe til debatt i Parlamentet tre gonger, i 1945, 49 og 53. I —53 gikk forslaget om ny rettskriving gjennom ved første gongs behandling (65 stemmer mot 53), men blei dradd tilbake etter avstemninga, etter oppfordring av undervisningsministeren, som ikkje ønskte saka fremma før departementet hadde fått betre innsikt i saka ved forsøk i skolane etc. Slike forsøk er nå i gang etter tiltak frå undervisningsdepartementet. Det kunne nemnas fleire eksempel, men dette får vere nok til å vise at framstillinga i innstillinga er uriktig og tendensiøs.

Vi må også sjå på eventuelle vedtak som gjeld gjennomføring

av normeringa. Det er eit nokså komplisert emne, men visse hovedsynspunkt skal bli lagde fram her. Nedst på s. 29 står det noe om rettskrivinga av 1917, og om dei tilnærningsformene som da blei lansert som valfrie former. «Disse tilnærningsformene slo imidlertid ikke igjennom — fra midten av 20-årene var de praktisk talt over alt gått av bruk». Desse orda råkar i sentrum av vårt problem. Grunnen til at dei gjekk ut av bruk, var nemlig ikkje noe ønske hos folket, men må helst tilskrives det forhold at utgiving av lærebøker blei overlatt til det private initiativ. Vi fekk ingen offentlig læreboknormal, men derimot ein privat normal, utarbeidd av dei som dreiv og laga skolebøker, «Fagforfatternes forening». Denne normalen var, sia den var utarbeidd av eldre folk, som hadde grodd fast i sine språkvanar, nokså konservativ. Bøker med radikalt mål blei ikkje råd å få tak i, og det er grunnen til at desse formene ikkje slo gjennom.

Ein kan i denne samanhengen ikkje la vere å kritisere dei ymse rettskrivingskomiteane, som, visst nok alle saman, har gitt uttrykk for at dei vil vente og sjå kva som slår gjennom, utan å gjøre konstruktive tiltak for at formene skal slå gjennom. Ein må sjå det forholdet i auga at dersom språkformer skal slå gjennom, så må det gå for seg i skolen. Rettskriving er ein språkvane, og skolen er utan samanlikning den viktigaste vanedannande faktoren på området. Viss vi skal overlate det til dei eldre å plukke ut kva valfrie former skal brukas i skolemålet, vil dei konservative formene bli mest brukt, og vi kjem inn i ein vond sirkel som det er van-

skelig å bryte ut av. Det er denne vonde sirkelen som i altfor høg grad har sett merke på gjennomføringa av våre normeringstiltak.

Her viser det seg også kor uheldig for ein konstruktiv politikk det er med privat forlagsdrift for lærebøker. Dei private forлага vil rette seg etter det økonomiske tyngdepunktet og neglisjere minoritetane. Da Oslo innførte radikale former i 1939, følgde straks forлага opp, og det blei å få kjøpt både norskbøker og andre bøker med radikale former. Men da Oslo-vedtaket blei annulert i 1954, blei det også vanskelig å skaffe bøker med radikale former. Forлага gav ut bøker etter som det passa Oslo, og så fekk resten av landet rette seg etter det. Innstillinga s. 31: «Bortsett fra norskbøkene utgis det i dag praktisk talt ingen nye lærebøker med radikale bokmålsformer». Det er desse forholda som har motivert den dissensen som Hovdhaugen kjem med, innst. s. 26. Han vil ha lovfest bestemmelse om at norskbøkene også må føreligge på radikalt bokmål.

Ein bør vel også gå vidare enn Hovdhaugen og kreve bøker med radikale former også i andre fag enn norsk. Spørsmålet er da om det er realistisk å tru at eit slikt krav kan realiseras utan gjennom eit statsforlag. Ei lov om bøker med radikale former, som skal effektueras gjennom privat verksamhet, vil nødvendigvis måtte utstyras med så mange reservasjoner at det er vanskelig om ei slik lov vil bli effektiv.

Innstillinga diskuterer også foreldreretten til å velje mellom radikale og moderate former i opplæringa. Komiteen tilrår at skolestyret tar omsyn til foreldreønske

Over til side 8

HVA MENER VOGTT-KOMITEEN?

Av Leif Egerdal

Innstillinga fra Vogt-komiteen inneholder mange fornuftige synspunkter, men stundom bærer formuleringene preg av en uklarhet som kan tyde på at komiteen har vært redd for å ta visse problem grundig nok. Noen av disse diffuse formuleringene **kan** også tyde på at det opprinnelige utkast til visse bolker av innstillinga er laga av de to representantene fra Riksmåls forbundet.

På s. 29 i innstillinga finner vi f. eks. flg.:

«Det synes å være en utbredt oppfatning i vårt land at staten har en selvfølgelig rett til å **normere skriftspråk**.» (Understrekna av komiteen).

Hva mener egentlig komiteen? Mener den at staten eller Stortinget har slik rett eller ikke? Hvorfor er det ikke i denne sammenheng eller i det følgende presisert at normering av skriftspråk fra statens side **bare** gjelder språket i skolen og i statstjenesta? Og har ikke staten den samme rett i andre demokratiske land? Hvorfor har komiteen fullstendig sett bort fra den normering av språket som f. eks. går for seg i aviser, forlag og bedrifter? Hvorfor har komiteen veket unna fra å sette lyset på propagandaformelen «sproglig frihet»?

På samme side i innstillinga finner vi også flg. avsnitt:

«Den utvikling vi har hatt i Norge, hvor politikken ikke bare har tatt sikte på å oppnå likestilling mellom to nærbeslektede språk, men også på å normere disse språk, er således ganske uvanlig, og det er ikke lett å finne paralleller til den i noen av de land som vi kan sammenlikne oss med.»

«— politikken — hva er det for noe? Hvorfor bruker komiteen et så upresist uttrykk når den vel egentlig mener Stortinget?»

Når komiteen først slår fast at vår språksituasjon er ganske uvanlig, så skulle det vel si seg sjøl at det ikke er så lett å finne paralleller til den. Men det er kanskje lettere enn somme i ko-

miteen vil gi uttrykk for. En språkforsker ved Universitetet i Oslo sa nylig i et foredrag omtrent flg.:

— Den mest nærliggende parallel til den norske språkutvikling finner vi i Jugoslavia. Serbisk og kroatisk har felles elementer og står ikke lenger fra hverandre enn t.d. bokmål og nynorsk her i landet. Så er det da også ei språknemnd i Jugoslavia som har til oppgave å samle de to språkformene — serbisk og kroatisk — til ett språk.

Når Vogt-komiteen nevner flere eksempler fra land som vi **ikke** kan sammenligne oss med, hvorfor har den da ikke i det minste tatt med ett eksempel fra et land som vi stort sett **kan** sammenligne oss med når det gjelder normering av skriftspråket?

Slik kunne en fortsette å spørre. Vogt-komiteens innstilling reiser i det hele tatt en rekke spørsmål, og i tida som kommer, kan det faktisk bli nødvendig at både formannen og medlemmene i komiteen skaper større klarhet — også over forslag i innstillinga som synes å være inkonsekvente.

På s. 35 sier komiteen t. d. at det punktet i retningslinjer for språkbruk i Norsk Rikskringkasting som setter krav til normering av talemålet også i skolekringkastinga, bør gå ut. Komiteen har flg. grunnging:

«Det er ingen grunn til å stille strengere krav til medarbeidere i skolekringkastingen enn til lærerne i skolen. Det stilles i skoleloven ingen krav av denne art til lærernes talespråk.»

Formelt sett dekker komiteen seg under formuleringa «av denne art», men det stilles da krav i skoleloven til lærernes talemål, — og komiteen gjør framlegg om flg. ordlyd: «og læraren skal i ordtilfang og uttrykksmåte ta omsyn til talemålet til elevane». (Innstillinga s. 23). Skal det derfor trekkes sammenlikning mellom læreren i skolestua og læreren i skolekringkastinga, må det gjøres **konsekvent**. Men en lærer i skolekringkastinga kan ikke ta omsyn

Merknader — fra side 7

på dette området. Ein må da gå ut frå at i praksis vil foreldra få denne retten. Det bør da vere eit *ufråvikelig* krav at *terminologien* blir forandra. Den nåverande terminologien, radikal og moderat, er villeiande og misvisande. Den kan føre til at mange foreldre vil bli lurte til å stemme for noe som dei i røynda er imot. Det rimelege er nemningane *radikal* og *konservativ*, event. *moderne* og *gammaldags*.

Eit hovudspørsmål til slutt: Vi bør, når saka blir aktuell i Stortinget, reise krav om godkjenning av ei samnorsk språkform som offisiell norm. Det fins ein del som vil stille seg velvillig dersom dei for alvor blir merksame på det. Vi har ein plan som kan skjere gjennom mye av det som er ugreitt, og vi må ikkje sjå bort frå at når situasjonen er komplisert og ser fastlåst ut, er det mange som vil helse ei forenkling velkommen. Planen har også den styrken at den føreset ei utvikling som er basert på fritt val. Klimaet for det er ugunstig i augneblinken, men eit klima som er skapt av usaklig agitasjon og opphissa kjensler, er ikkje alltid stabilt. Det kan hende at saklige motforestillinger vil få stor virkning. Tanken om ein samlenormal (rammerettsskriving) er heller ikkje ny. Den blei lagd fram første gongen av D. A. Seip under arbeidet med rettskrivinga av 1917.

til dialekten blant elevene i Trysil og i Romsdal eller til hundre andre dialekter. Det er umulig. En medarbeider i skolekringkastinga kan derfor ikke sammenliknes med en lærer i sklestua. Konklusjonen må derfor bli at nettopp skolekringkastinga må holde seg til offisiell målbruk. Det er også flere andre momenter som gjør en slik konklusjon rimelig og forsvarlig.

Språklig Samlings litteraturpris til Kåre Holt

Ved ei enkel høgtid på Gyldendals Norsk Forlag kontor formiddagen 17. mars blei Språklig Samlings litteraturpris 1966 delt ut til Kåre Holt. Prisen var et vakkert litografi av Guy Krog, «Vaskedag», og det var Rakel Seweriin, formannen i Landslaget, som overrakte den med disse orda:

Språklig Samlings litteraturpris for 1966 blir gitt til forfatteren **Kåre Holt**.

Språklig Samling ønsker å understreke det vi har felles i våre to skriftspråk i dag. Vi mener det er viktig å bygge på alt det vi har felles, om vi skal få fred og vokstervilkår i språkarbeidet i tida framover. Sentralstyret har funnet at Kåre Holt er en forfatter som spiller på det norske språk i den retning som Språklig Samling arbeider for.

Språklig Samling har som mål at vi en gang skal nå fram til ett felles skriftspråk her i landet. Vi håper at det må bli et rikt og levende norsk språk mest mulig i samsvar med norsk lynne og stiftelse. Det må bli et språk som alle — uansett hvor de bor i landet — vil føle som et naturlig uttrykksmiddel både i arbeid og dagligliv.

Vi håper at gjensidig respekt og toleranse vil åpne menneskenes forståelse for den mangfoldighet som kan dyrkes fram i et felles norsk skriftspråk.

Det er mot denne bakgrunn vi må se litteraturprisen.

Språklig Samlings litteraturpris for 1966 blir gitt til forfatteren Kåre Holt. I Kåre Holts verker finner vi at ikke bare ord og uttrykk, men stilten og hele språktonen er med og gir liv til menneskene og handlingen. Derfor blir litteraturprisen gitt for Kåre Holts forfatterskap — ikke bare for et enkelt verk. Språket er nøye knyttet til innholdet og menneskene. Det tar farge av stoffet. I Kåre Holts verker føler vi at norsk språk har røtter langt tilbake i tida, og samtidig gir det liv og karakter til mennesker av i dag.

I sin takketale sa Kåre Holt:

Jeg vil gjerne takke for den fine prisen jeg har fått og for æren som følger med den.

Jeg tenker av og til på den folkeskolen jeg engang gikk på, — dessverre er det lenge siden nå. Det var god tone der i huset å skrive: Piken gikk over gaten i solen. Det var jo i og for seg hyggelig, særlig hvis hun gikk i vårretning, — men for meg var det naturlig å si: Jenta gikk over gata i sola. Å oppdage at det gikk an å **skrive** det en **sa** — det ble en opplevelse i livet mitt, en opplevelse og en frigjøring. Om det også ble en frigjøring for henne som gikk over gata, hører ikke hjemme her.

Det er ikke så lett å skrive norsk, det er en oppdagelse de fleste har gjort som har syslet med språk i en eller annen form. Det er rimelig at vanskeligheten er særlig stor i et land med to språk og med mange varianter — og med så mye lidenskap bundet til så å si hver bokstav. La det da være en trøst at på nær sagt alle målfører her i landet — og det er mange, er det skrevet mesterverk som vi andre bare kan tøye oss etter så godt vi kan. Det er stor avstand fra Olav Duun til Alexander Kielland, fra Sigurd Hoel til Åsmund Olavsson Vinje. Men de hadde ett felles: de skrev et godt norsk.

Jeg skulle også gjette at de alle sammen helst ville at vi en dag skulle få ett språk i landet. Når og hvordan ville de ikke blitt enige om. Vi blir det heller ikke. Men i våre klartenkte øyeblikk skjønner vi likevel at den mindreverdige måten de andre uttrykker seg på, likevel er en del av vår språklige fortid — og av en framtid for norsk språk.

Det er ikke nødvendig å si mer om språket, det er jo det rare med språk at det ofte er mest uttrykksfullt når en tier stille. Likevel må jeg legge til at å gå over gata i sola er en følelse som — av flere grunner — gjør meg glad nettopp i dag. Hjertelig takk til Språklig Samling — og også til Gyldendal som ga meg og andre hus både i dag og i går — og sikkert også i morgen.

Direktør Harald Grieg takka fra forlaget og overrakte en blomsterbukett som det var meiningsa at Kåre Holts kone skulle få. Etterpå spanderte Landslaget middag på prisvinner og innbedte gjester.

Språklig Samlings litteraturpris har tidligere blitt utdelt to ganger, til Mikkel Fønhus i 1963 og til Aasta Holth i 1964.

KAST IKKE BRUKTE FRIMERKER

— men klipp dem av brev og brevkort. Når De har et passende kvantum, send det hele i brev eller postpakke til

TUBFRIM, Nesbyen.

— Nasjonalforeningens institusjon som tar imot og omsetter brukte frimerker til inntekt for helsearbeidet i Norge.

Bestill en samlepose.

TUBFRIM

Språket i Johan Bojers "Den siste viking".

AV LEKTOR TORKEL MAGNUSDLAL

Om dette emnet hadde jeg en artikkel i ei avis i Kristiansand S. 15. mars 1965. 25. mars skreiv Victor D. Norman i et motinnlegg at det ikke er Johan Bojer, men en Oslo-lektor som er ansvarlig for språket i boka. Da denne oppfatninga later til å være nokså utbredt, til og med blant norsklærere, og da det er svært viktig å få klarhet i dette, henvendte jeg meg til vedkommende Oslo-lektor, Wilhelm Kaurin, og fikk full opplysning. Lektor Kaurin fortalte at Bojer ønska å få språket i «Den siste viking» så radikalt som mulig, og da han ikke beherska de radikale formene, ba han Kaurin om hjelp. Kaurin konfererte stadig med forfatteren, og da arbeidet var ferdig, uttalte Bojer at han var fullt tilfreds med det. Kaurin hadde ikke brukt andre former enn dem forfatteren ville ha.

For at der ikke skulle bli tvil om dette, sendte lektor Kaurin meg til gjennomsyn et brev som han hadde fått fra datter til Johan Bojer, fru Thora Vaa. Det er meg tillatt å sitere av dette: «— Det var for meg en glede å forstå hvor glad De var i min fars bøker, og hvor meget arbeid De hadde lagt i den «fornorskning» som han ønsket. At jeg synes hans standpunkt har været vel sterkt, har jo ingen interesse lenger, etter den korrektur, og den beskjed Evensberget (Gyldendal) hadde funnet fram. Med Deres kjenskap til bøkene og etter samarbeidet med min far, kan arbeidet med denne skoleutgaven sikkert ikke være i bedre hender enn i Deres. Likevel har jeg altså nå lest igjennom boken, og under hensyns tagen til de nye signaler likevel gjort noen notater, om De kan hende ville kikke på dem».

Og så kommer disse notater: «Eksempler på former min far la vekt på å

bruke i senere år: veg, vatn, segl, heim, høgre, høgt, fossa (a-formen står vel her særskilt godt), svinga ljåen, likeså, kasta i rauk (samling kornband), nyhøvla tre, låg, lågmælt, hugse, i direkte tale kan det trønderske *meg* stå?, er ikke *saug* bedre enn *sugde?* —»

Og Gyldendal opplyser til undertegnede 5/4-64 at Bojer skreiv i et brev 3/10-58 da han leste korrektur på en ny utgave: «*Og hermed har jeg vel lest korrektur på «Vikingen» for siste gangen. I eventuelle nye utgaver må ortografiene være som denne siste».*

Etter dette skulle det vel være klart at språket i «Den siste viking» er slik som Bojer ville ha det. A-orda, a-verba og diftongene er etter forfatterens eige ønske.

Boka leses vi mye i den høgre skolen, og en hører aldri en elev klage over språket i den. Tvert imot, det går letttere for elevene å lese opp av den enn av bøker i den gamle danske språkdrakta, f. eks. Per Gynt i originalutgaven fra 1867.

Ei lita prøve på språket i boka kan være nyttig her, f. eks. fra kapittel 9: «Da karene kom til rorbua, var det føket en stor snøskavl opp framfør døra, og mens de andre arbeidde med å få sparka den vekk, henta han Kaneles nøkkelen på krambua hos værkongen. Det velta snø føre dem og inn, da de endelig fikk døra opp, og det første rommet var tomt, for her skulle mjølsekker, tønner, matkister og garn stables opp, når en kom så langt. Men da de fikk strøket av ei fyrstikk i det neste, møtte de snø, som var føket inn her og, både på golvet og i sovebriskene oppetter veggen. Et lite vindu ut mot sundet var blinda av snødrev utafrå og kingelvey her inne. Golvet var ellers svart, det lukta fisk, av skinnfeller, av

mugg. I dette rommet skulle de to båtlaga, tolv mann i alt, ha heimen sin i vinter. Her var iskaldt som i et naust».

Ei og anna form kan kanskje virke litt fremmend, men det meste av dette språket er naturlig for det norske folk. Og skildringa taper seg ikke det ringeste ved dette språket. Tvert imot. *Dermed har Johan Bojer vist at a-ord, a-verb og diftonger, som er de mest karakteristiske trekk ved det norske språket, holder mål.*

Torkel Magnusdal.

Noreg - Norge

I «Språklig Samling» nr. 4 — 1965 gjør Ragnvald Berli seg skyldig i eit par mistyddinger om landsnamnet vårt. For det første kjem verken Noreg eller Norge av Norrige, som Berli hevder, enda det var ei vanlig tru i førre hundreåret. Kanskje det var denne mistyddinga som fikk Ivar Aasen til å velje forma Norig. Den opphavlige forma er Nordvegr, (vegen eller leia mot nord) i norrøn tid nedslipa til Noregr, seinare Noreger. Norge er kanskje ei sammen trekking av den siste forma, eller kanskje av den gamle dativforma Norege.

Berli tviler på at Norge er ei folke målsform, for «dei gamle sa Norje — med trykk på første ledet». Men skal vi finne ut kva som er folkemålsformer, må vi vel først og fremst rökje etter kva folk flest — og kanskje særlig dei unge — **sier**, og legge mindre vekt på kva dei gamle **sa**. Og da kjem vi ikkje forbi at forma Norge er den einaste som er i vanlig bruk utover landet i dag, enda om det framleis kanskje lever igjen gamle dialektformer i enkelte strøk. Dei kjem i så fall til å dø ut i løpet av stutt tid. Noen vil meine at denne utviklinga er trist, men den kan ikkje stanses, og Språklig Samling bør ta konsekvensen av den og gå inn for Norge som offisiell samform.

Over til neste side

EN SAMTALE OM SAMNORSK

Jeg leser det du skriver om samnorsken.

Takk skal du ha.

Kona mi leser det også.

Det var hyggelig.

Vi sier så tidt til hverandre: Ja, gal-skapen er stor.

Ja, ikke sant.

Men si meg ærlig og oppriktig, mener du virkelig det du skriver?

Hva sier du?

Jeg spør om du virkelig mener det du skriver.

Å, det hender.

Men der er jo ikke et eneste menneske som leser det.

Jo, der er noen.

Hvem er det, om jeg må spørre?

Du og kona di.

Ja, men vi skjønner ingenting av det. Det behøver ikke være en feil ved artiklene.

Hva — mener du at vi ikke skjønner det du skriver?

Det var det du som sa.

Der har du det, aldri kan dere samnorskfolk være saklige, alltid skal dere komme med spydigheter. Der skal ikke så mye omløp til for å skjønne det du skriver, det må du ikke innbille deg, men vi forstår bare ikke hvor du vil hen med det.

Det er godt at der er andre som skjønner det da.

Men si meg ærlig og oppriktig før jeg går, jeg har ikke tid til dette, hva er samnorsk for noe sprøyt?

Det må vel du vite som leser artiklene mine.

Nei, jeg vet bare at stortingsmennene går inn for samnorsk, men stortingsmennene har jo ingen greie på språk, de kan jo ikke snakke reint en gang. Når jeg hører disse trønderne og nordlendingene og sørlandingene og vest-

Ellers er eg samd med Berli i at det er galt å kalle nynorsken «gammaldags». Nynorsken — som bokmålet — er nøyaktig så «gammaldags» eller «moderne» som brukaren av målet gjør det. Og eit vanlig, radikalt nynorsk er like moderne som bokmålet på alle område.

Lars S. Vikør.

lendingene snakke i radio og fjernsyn, er det så det vrenget seg inni meg, det er et forferdelig språk de fører. Hvorfor kan de ikke snakke dannet, så folk kan skjønne hva de sier.

Der er visst litt forskjellige meninger om det.

Nei, det er der bare en mening om. Men si meg ærlig og oppriktig, blir du aldri trøtt av å arbeide for samnorsk?

Nei, aldri.

Men du må da forstå at dette går aldri i verden.

Det har gått ganske bra sia 1907.

Men der er jo ikke et eneste menneske i heile Norges land som taler samnorsk.

Jo, der er noen.

Hvem, om jeg tør spørre?

Du, f. eks.

Ingen uforskammetter, takk. Det er bare når jeg er naturlig at jeg snakker samnorsk, når jeg snakker med dannede mennesker, så snakker jeg heilt perfekt.

Det må være anstrengende det.

Nei, det faller heilt naturlig for meg.

Det høres ikke sånn ut.

Joda, men jeg gider ikke å anstreng meg når jeg snakker med deg. Men det verste er at nå lærer barna samnorsk på skolen. Jentungen viste meg at i Bojers «Den siste viking» er der ord som heia og hytta og bua og mye mer, og kasta og fiska og pilka og slikt. Viss vi brukte slike ord da vi var barn, fikk vi julung. Jeg blei så sinna at jeg kasta boka i golvet, og jeg sa til jentungen at ho kunne bare våge, så skulle ho få med meg å gjøre.

Ingen dannede mennesker taler sån.

Jo, der er noen.

Hvem, om jeg må spørre.

Du, f. eks.

Nei, nå må du gi deg. Her en dag da vi hadde noen gjester, kom guttungen stormende inn og brølte: «Bikkja skremte jenta, bikkja skremte jenta». Det var så vidt jeg fikk stoppa kjeften på ham og bedt ham snakke dannet. **Bikkja og jenta**, har du hørt noe verre, det er som det skulle være på landet.

Øverland har bikkja og jenta i Riks-målsordlista si.

Har Øverland?

Ja, det har Andre Bjerke i si Riks-målsordliste også.

Nei, nå gir jeg meg over, det er jo de to norske forfatterne vi har i landet.

Det er vel derfor de bruker så mange gode norske ord og former.

Men da er de jo samnorskfolk, begge to.

Ja, i mange ting i allfall.

Det er det verste jeg har hørt, og jeg som trodde at Øverland og Bjerke ikke tålte å se et eneste a-ord. Da er der kanskje flere samnorskfolk i landet?

Ja, det vil du fort oppdage når folk snakker seg imellom.

Ja, bønder og arbeidere, men ikke dannede mennesker.

Jeg vet ikke hva du mener med det, men for et par år sidan uttalte formannen i Riks-målsforbundet, høgsteretsadvokat J. B. Hjort, i et foredrag at han bruker et språk når han er på jakt som er nokså forskjellig fra det han bruker i høgsterett.

T. M.

Nynorskens lagnadstime

Av lektor Magne Aksnes

Studerer vi målstatistikken for dei siste tjue åra, vil vi finne at prosenten av nynorskelevar i folkeskolen har gått ned frå bortimot 35% i 1945 til jamt 20% i fjar, altså med om lag ¾% for året gjennomsnittlig. Dersom denne nedgangen held fram med samme fart i tjue år til, vil det nok ikkje bli særlig god grunn for nynorskfolket til å høgtide hundreårsdagen for jamstilingsvedtaket av 1885. Og det verste er at det er lite trulig at tilbakegangen vil gå såpass langsomt i den tidbolken vi har framfor oss.

Det er fleire årsaker til det. For det første opplever vi i våre dagar ei djupt-gåande strukturendring i samfunnet. Vi må rekne med at flukta frå landsbygda vil halde fram i aukande tempo, slik at bokmålet automatisk vinner overtaket meir og meir. For det andre går dei stadig bedre kommunikasjonane nynorsk imot. Endelig vil Vogt-nemndas framlegg om å ta meir omsyn til for-eldreretten ved valg av opplæringsmål

Over til side 16

Blanda mottaking av Vogt-komiteens innstilling.

Trygve Bull finner i «Arbeiderbladet» at den samlede linja foreløpig har «kjørt seg fast», og vil ha en syntese mellom læreboknormalen og Riksmålsforbundets norm!

En stund så det ut til at det 20.-århundredes industrisamfunn — med svære folkegrupper som ikke følte seg helt hjemme i noen av de to skriftnormalene — hadde skapt grunnlag for en tredje, en samlede linje. Kanskje har en slik linje ennå muligheter i seg. Men vi må se i øynene at den foreløpig har kjørt seg fast.

Grunnene til dette er to.

Den ene er at tilnærmingen — i alle fall for riksmålets vedkommende — ble kjørt fram med en fart og på en måte som endog varme reformvenner måtte ta avstand fra. Det var ikke selve 1938-reformen som her var det fatale, men den ting at flertallet av landets kommuner — med Oslo i spissen — bestemte seg til utslukkende å bygge på dens radikale former. Dette truet med å skape et brudd i tradisjonene som intet språk kan tåle, og som ingen befolkningsgruppe vil finne seg i, hvor mye de nye former enn stemmer med deres dagligspråk. Dertil kom at i de sentrale strøk av landet gjorde en rekke av de nye formene ikke det engang. På toppen av det hele kom klussingen med dikterne i barnas lesebøker.

Det det i dag kommer an på er ikke å berge en språkpolitisk linje som hadde sine forutsetninger i en tidligere fase av utviklingen. Det som det nå gjelder, er for det første å verne begge våre nedarvede kulturmål, og da ikke minst mot det overveldende press utenfra, fra engelsk. Særlig gjelder det å verne det yngste og derfor det svakeste av dem. Det kan best gjøres ved at de hver for seg slår fast en standardnorm, for skolens lærebøker og for den offentlige administrasjon, som også kan aksepteres av det store flertall av aviser, ukeblader og tidsskrifter. Det må bli en av det nye Språkvernråds første oppgaver å finne fram til en syntese mellom den gjeldende læreboknormal og Riksmålsforbundets norm — uten at noen av partene føler det som en kapitulasjon. Den tilsvarende oppgave for nynorsken er ventelig lettere.

Men der neste gjelder det at de to hovednormer blir praktisert med stor liberalitet både av lærerne, av avisene og av forleggerne, og at dette får sitt ytre uttrykk ved rikelig med «sideformer» i tillegg til den egentlige norm. Skal det ha noen mening å tale om «et nytt klima» i et land med våre mang-

slunge tradisjoner, må det aller viktigste være en velviljens ånd overfor enhver personlig språkform. Her er det de stridende parter må vise at de består prøven ved å gjøre slutt på latteilig gjørelsen av andres morsmål og andres stilfølelse.

«Dagbladet» synes ikke å finne så mye i «Vogt-komiteens innstilling:

Komitén-innstillingen inneholder et veld av forslag. Mange av dem er like dulgte som mandatet; det er vanskelig å si hva de konkret innebærer. Men vi har et bestemt inntrykk at de fleste av dem innebærer et kompromiss i konsernativ retning.

Man har f. eks. bøyd seg for riksmålsfolkenes uvilje mot ordet Språknemnda og den politiske målsetningen, at utviklingen skal fremmes på norsk folkemåls grunn. I stedet foreslår komitéen at vi får et Språkvernråd — det ble altså ikke Akademi! — et råd som skal sørge for språkpleie og språkrøkt, og som innen sin midte skal ha et utvalg som tydeligvis fortsatt skal gjøre Språknemndas arbeid.

Dagbladet har tidligere sagt at språkpleie er meget viktig, men vi skjønner ikke at Språknemnda bør omorganiseres av den grunn. Aller minst bør det lanseres noen ny politikk for å få til det.

Det er nemlig språkpolitiikk det dreier seg om, og her er det langt fram før innstillingen er ferdig behandlet. Organisasjoner skal uttale seg, regjeringen skal avgjøre sin melding og eventuelt sine proposisjoner, og endelig skal Stortinget si det avgjørende ord om språkpolitikken som det gjør om all annen politikk her i landet.

Uten å gå inn på detaljene i innstillingen, vil vi håpe og tro at de politiske myndigheter er meget forsiktige med å gå tilbake på fundamentale prinsipper i språkpolitikken. En annen ting er at den fordragelige tonen i innstillingen i seg selv er verdifull. Men den er ikke nok til å skape ny politikk i motsatt lei. Det er realitetene som må telle.

Statråd Bondevik er svært skeptisk til at et språkvernråd skal arbeide uten klar målsetting i en uttalelse til «Verdens Gang». Men han trur ikke på at det er råd å holde på mandatet til Norsk Språknemnd.

— Et slikt organ som det språkvernrådet Vogt-komiteen foreslår opprettet

til avløsning for Norsk Språknemnd, og som skal gi departementet råd i språkspørsmål, må etter min mening ha visse retningslinjer for sitt arbeid, en målsetting på lang sikt, sier statsråd Kjell Bondevik.

En får inntrykk av at Vogt-komiteen vil at det nye rådet skal arbeide absolutt fritt, uten noe fast å bygge på. Det er helt fri organisasjoner som etter framlegget skal peke ut medlemmene i rådet, og de skal så sitte der uten å ha noe bestemt oppdrag. Rådet kan ikke komme noen vei i sitt arbeid, dersom det ikke er slått fast at det er visste ting det skal prøve å nå fram til.

Men det er vel ikke gjennomførlig. holdet på det mandatet Norsk Språknemnd har fått — om språklig tilnærming på norsk folkemåls grunn. Det ville føre til at vi fikk akkurat den samme striden om mandatet som vi har nå.

Statsråden legger til at han ikke har tenkt over hvordan mandatet for et språkvernråd bør formes.

«Tønsberg Blad» virker svært så melomfornøyd:

Det er meget gledelig at Vogt-komiteen så avgjort går inn for at det er foreldrene som skal ha rett til å velge skoleelevenes opplæringssprog. Flertallet foreslår her den enkle reform at foreldrene rett og slett meddeler skolen hvilken sprogform de vil at deres barn skal opplæres i. Men det er på den annen side både overraskende og skuffende at komitéen ikke synes innstilt på at foreldrene skal kunne kreve moderat bokmål.

Blant sprogsstridens varmeste poteter har sidemålsstilen til artium vært, og komitéen har tatt på dem med påfølgende varsomhet. Den foreslår vagt visse «forsøksordninger» til avløsning av den nuværende skriftlige sidemålsksamten. Hovedinntrykket her er — som mange steder ellers i innstillingen — at riksmålets representanter har strukket seg svært langt for å medvirke til størst mulig enstemmighet i komitéen. Ny-norskens representanter har vært bokstavelig talt mer målbevisste. Bl. a. foreslår de en omfattende sprogløs, som til dels fastslår en del av de forunderlige preferanser for landsmålet, som dette sprogs forkjemper har klart å få Stortinget med på.

Forøvrig vil det norske folks utbytte av Vogt-komiteens innstilling helt og fullt være avhengig av at Stortinget tar fornuftens fangen og innser at riksmålet ikke lar seg utrydde. Det vil leve og utvikle seg — og ikke mindre sterkt om det blir motarbeidet av flertallet av politikere.

«Vårt Land» er også inne på «syntesepolitikken»:

Vårt Land fremholder at man fra riksmaalshold uten altfor megen optimisme lojalt vil prøve de ting Vogt-komiteen forslår. Det er klart at dens innstilling betyr viktige konsesjoner til deres krav, ikke minst når det gjelder formålsparagrafen og foreldreretten.

Det sier seg selv at Vogt-komiteen ifølge sitt mandat og sin sammensetning ikke kan være preget av noen lysende klarhet i sine formuleringer og forslag og derfor må stå lagelig til for mistenk-somhetens hugg fra sproggkampens ekstremister i deres faste posisjoner. Det er likevel å håpe at den oppmykning som nå forsøkes, ikke må bli forgjeves, og at det med godvilje og forståelse vil kunne banes vei for en ny syntese på lengre sikt i den fri konkurransen mellom våre to målfører.

Heller ikke «Verdens Gang» har funnet så særlig mye i innstillinga:

De beskrivelser og analyser komiteen gir av forskjellige språkpolitiske spørsmål, kan være interessante og velmente nok, men når det blir spørsmål om en konklusjon, et forslag, går komiteen i svært mange tilfeller utenom problemet. Ofte blir det skjøvet over til andre instanser, f. eks. til det nye språkvernråd eller til den juridiske sakkunnskap, og ofte innskrenker komiteen seg til noen formanende ord om at det bør vises toleranse og samarbeidsvilje, eller den foreslår videre utredninger, forsøk o. l.

Det heter da også meget beskjedent i konklusjonen: «Komiteen tror ikke de forslag den fremmer kan skape språkfred i landet, og den har heller ikke villet stille noen prognose for språkutviklingen, dersom forslagene blir satt ut i livet...»

ittel i «Aftenposten»:

Nye toner i sprogsaken kan bli av varig verdi. Alternativet til Vogt-komiteen: Strid, hyl, bitterhet og kjefting

«Verdifullt arbeid», sier «Sogn og Fjordane»:

Stort sett ser det ut til at det berre er Språklig Samling som mislikter Vogt-komiteen si innstilling om språksaka. Innvendinga deira går ut på at det burde kome til uttrykk i innstillinga at dei to skriftmåla her i landet har nærrama seg kvarandre mykje dei siste 50 åra. Språklig Samling har funne dette så viktig at samskipnaden har hatt sentralstyremøte og gjort vedtak om det.

Me kan ikkje sjå at dette er så viktig. Den tilnærminga som har vore, vil truleg nok halda fram likevel.

Fram eller tilbake

Av Leif Egerdal

«De dypere gåter»

Det blir sagt at det mest verdifulle ved innstillinga fra Vogt-komiteen er at den kanskje løfter språkkampen opp på et høyere og saklig nivå:

Vi tar med noen eksempler på det. Såleis finner vi dette av Gunnar Sivesind i Arbeiderbladet 25. april:

Språknemnda bør avskaffes, mener Vogt-komiteen. Ja, Gud bedre. Omsider har man altså innsett det uholdbare i å holde på denne Lysenko-gjengen, dette ektefødte barn av mellomkrigstidens store sprogpoltiske slaggere. Men hva skal vi få istedet?

Vi skal få et «språkvernråd» på 30 medlemmer, oppnevnt av fakulteter, skole-, sprog- og kulturinstitusjoner. Av disse er 2 fra Riksmaalsforbundet og 2 fra Det norske Akademi for Sprog og Litteratur. Situasjonen kan meget gjerne, ja, vil sannsynligvis bli, at riksmalet får 4 representanter (av 15 i bokmaalseksjonen), mens nynorsken (og samnorsken) får 26 i plenum. Dette er jo den reneste gisselpolitikk. Vi skal oppleve at målfolket fortsatt tukler med vårt sprog og vår litteratur. Det kan jo ikke bli sprogfred så lenge dette finner sted. Riktignok er tilnærrelsene i de senere år blitt mer tannløse og senile, men befinningen er ikke blitt mindre lummer for det.

Men det mest fantastiske er at Landslaget for språklig samling er representeret. Det er hele tiden i innstillingen snakk om våre to målfører. Så dukker plutselig denne organisasjon opp, tatt alvorlig for første gang i sin historie. Hele to representanter er den tildelt. Man gnir seg i øynene. Hvorfor er så ikke f. eks. Norsk Kennel Klub eller Maran Ata representerert? Det ville ha vært like naturlig. Det som skulle ha vært sprogvær, ser ut til å bli den gamle språk-kvern på en ny måte.

At noen riksmaalsfolk kan finne denne situasjonen opplyftende, tilhører de dypere gåter.

Det riksmalet har å gjøre nu, er ute-lukkende å ruste seg til ytterligere 50 års kamp. Det visste de fleste av oss fra før. Men det er bare bra at Vogt-komiteen gjorde dette tindrende klart for alle som har krefter til å se situasjonen i øynene.

Vogt-komiteen presiserer i innstillinga si at den ikke er noen rettskrivingskomite. Den prøver likevel å gi myndighetene en viss peikepinn om

rettskrivingsspørsmål som det foreslår språkvernråd etter komiteens mening bør ta seg av. Komiteen antyder t.d. at utviklinga bør bli skrudd noe tilbake. Det dreier seg om visse ord og ordformer som hører heime i den offisielle rettskriving fra 1907 eller 1917 om en vil. Dette er også ordformer som har vært «fanemerker» for en sterk konser-vativ pressgruppe, ordformer som stort sett ikke har noen egenverdi valørmes-sig sett. Det er neppe så stort behov for å ta slike ordformer i bruk i skriftlig arbeid i skolen og i lærebøkene som komiteen vil ha det til.

Skulle det likevel komme på tale å tilfredsstille et slikt behov fra en konser-vativ pressgruppe, må alle som hører til og er enig med Landslaget for Språklig Samling, ha samme mulighet til å få grønt lys for ord og former som radikale nynorsk- og bokmaalsfolk har felles.

Det er ikke riktig som det har vært skrevet i noen aviser at «samnorsk» har hatt sin sjanse. Det har nemlig ikke til dags dato vært mulig å skrive samnorsk innafor den offisielle rettskriving. Vi samnorskfolk har heller ikke i samme monn som konservative riksmaalsfolk hatt frihet til å boltre oss med vår språkform i aviser, tidsskrifter, böker og blad. Når vi har sluppet til, har det ofte vært med en redusert radikal språkform. Det er nettopp dette ufullendte som også har stilt «samnorsklinja» så laglig til for hogg.

På dette grunnlag må Landslaget for Språklig Samling gå imot Vogt-komiteen når den vil ta bort formålspara-grafen som nå er knytt til Norsk Språknemnd. På dette punkt kan det bare fires dersom myndighetene åpner vegen for en vid samlenormal som kan gjøre det mulig, for den som vil, å skrive ett norsk språk. En slik mulighet vil åpne for nye krefter og nye skapende evner hos dem som har behov for å uttrykke seg på samnorsk mål. Dette gjelder ikke minst barn i skolen. Derfor må en slik mulighet få offisiell status. Det kan gjerne understrekkes at det ikke er tale om tvang i dette tilfelle, men om frihet og mulighet.

KULTUR-REAKSJON

Tanker omkring professor Gjessings artikkelen.

AV KNUT KVIGNE

I den interessante artikkelen sin, «språkstrid, språksystem og samfunnsklasser» i forrige nummer av «Språklig Samling» peiker professor Gutorm Gjessing på «den konservativt-reaksjonære straumen» på nær sagt alle område av politisk og kulturelt liv i Norge etter at vi gikk inn i «den kalde krigen». Han finner en sammenheng mellom alliansen med vestmaktene og denne straumen.

At straumen er der, skulle det ikke være grunn til å drøfte. Men derimot karakteren den har, og sammenhengen.

Det politiske livet i Norge etter krigen har hatt et særdrag, som, enten en er enig i det som har hendt eller ikke, likevel må sies å ligge på et par viktige felt.

En sosial vekst som ikke noe tidligere avsnitt i historia vår kan fortelle om, så sjølve det moralske begrepet om samfunnet sine plikter mot den enkelte er radikalt snudd opp ned. Og de økonomiske kreftene sine prinsipper om fritt initiativ for den som har kapitalen, er i det minste snudd til et folkekrav om samarbeid og kontroll for at de skal tene samfunnets, dvs. folkets interesse. En kan diskutere detaljer her i massevis, men ikke resultatet. Vi har fått en alminnelig velferd og velstand.

Det kan ikke kalles en konservativt-reaksjonær straum. Det er ikke slike krefter som har båret denne utviklingen.

Professor Gjessings definisjon av karakteren av denne straumen, favner derfor noe for vidt.

Men framleis er straumen stri nok om han «bare» har en kulturell karakter.

Det er ikke gitt i samfunnslivet at tendensene på de ulike områder som de sosiale og kulturelle alltid drar i samme retning, selv om de før eller si nok vil løpe sammen att. Kultirkildene er heldigvis ikke i den grad avhengig av velstand at de bare blomstrar i gode tider. Det fins nok av eksempler på det gjennom soga. I sitt vesen, i sine grunndrag, stimulerer kulturtendensene oftest til sosiale endringer. Men de går ikke alltid framover. Det fins perioder også i kulturlivet da det er så opptatt med seg sjøl at det mister perspektivet, og graver seg ned i fortida og det store i den.

Kulturlivet mister av og til kontakten med det pulserende sosiale livet omkring seg.

Det var ikke slik i åra før krigen. Kunst og litteratur var ofte provoserende den gangen, og stimulerte da radikale krefter på det politiske området til framsteg. Oppmuntra dem og staka ut nye veger også. Det var full takt mellom politiske framstøyt og kulturframstøtet som f. e. 1938-rettskrivinga representerte, og det gav seg ikke minst uttrykk i at forfattere og journalister greip det nye som kom, trass i det ekstra strevet det la på mange.

I disse åra opplevde vi en samvirkende tendens mellom kulturliv og sosialt liv. Også på områder som tok sikte på å bryte ned og frigjøre folket fra gamle og tyngende fordommer av alle slag merka vi den radikale kulturtdensensen. Det ble just ikke det minst verdfulle.

Men det synes som om krigen skilte disse tendensene igjen. Eller at det politiske livet ble så nedtyngd i etterreis-

ingsproblemer at det ikke gav akt nok på kulturlivet da freden kom.

I alle fall blomstra det da opp sterke angrep på den økonomisk-sosial oppbygginga, og i slik grad at det ble mye av tidas melodi i kultukretser. Også slike mennesker kan være veike for «god tone», dvs. den som lyder høgst. Vi møtte det i revyene, i journalistiken, i litteraturen og framfor alt i språkkampen som hadde så mange forgrininger og finanskilder.

Den gangen fikk vi noe så sjølmosiende som unge, konservative gymnasister. Som om ungdom kan stå stille!

Det var lenge før NATO var påtenkt at hån og harme, utskjelling og medvetne fordreininger dynga oss ned om rasjonering og valuta, OBOS og Husbank, regulering og subsidier.

Disse tinga bygde rett nok på at som ett folk skulle vi dele på utarminga, og løfte i flokk, altså på en edel idé som burde kunne ha gripe åndslivet etter dets intensjoner.

Men hvilke forfattere sang sin pris til disse tankene, og brøt nye far for dem? Hvem av dem så noe stort i det menneskelige solidariseringenskravet som lå attom planøkonomien?

I stedet søkte de i stor utstrekning at over i tida, eller de koncentrerte seg om sjelskonflikter og seksualdrama. Det var som om de ikke opplevde den tida de levde i, eller i alle fall få av dem gjorde det. Slik ble de politiske nyskapinger i samfunnet skjeletter, rett nok med kjøtt, men uten det pulserende blodet kulturlivet einest kan gi.

Framleis er det slik at den virkelig store satire i fjernsynet dreier seg om

Over til neste side.

OBOS. Noen ler bare de hører navnet. Og i disse dager har kulturreaksjonen nådd fram til kravet om reklame i fjernsynet. Forsåvidt høver det godt i hop.

*
Staten og Stortinget griper inn i så altfor mye, sier de. Om hvordan barna våre skal snakke og skrive — — Forældrene krever sin menneskelige rett. Slik var opptakten i 1946.

Det er viktig for oss å bli klar over de motsatte retningene mellom disse tendensene. Og denne artikkelen makter ikke å klarlegge så mye. Men la oss ikke søke til Amerika etter rota til det som vokste fram i vårt eige folk med røtter bakover.

Vi trenger ikke gå lenger attover enn til åra før krigen for å oppdage spor.

Er det en sammenheng i dag mellom de kreftene som umiddelbart før krigen hånte Stortinget og forlangte at det ikke skulle blande seg opp i så mange ting, og de krefter som i dag forlanger at Stortinget skal holde seg i bakgrunnen, også i målstriden? De som vil «ordne» det sjøl? (Som bankene som kjemper mot at Stortinget skal blande seg opp i rentepolitikken?)

Sjølsagt løper kulturtendensene og de politisk-sosiale tendensene sammen igjen en gang.

Det er kanskje det de er i ferd med å gjøre, og da kan resultatet bli en fullstendig konservativ-reaksjonær straum som også favner om det politiske livet. Det veit vi ikke ennå.

Men det er av betydning å være klar over at språkkampen står temmelig sentralt, i det minste som et uttrykk eller et symbol i denne utviklinga.

Sammenhengen mellom kulturtendenene og de øvrige tendensene i samfunnslivet er et område som er verd alvorligere gransking enn denne artikkelen.

Interessen for emnet har dog på langt nær vært tilstrekkelig hittil. Men ikke minst skal professor Gjessing ha takk fordi han drog spørsmålet fram.

Matlaus er verre enn pengelaus, heter det
Derfor er det godt å ha noen
spekepølser

på bua eller stabburet.
Jeg sender Dem mot oppkav prima heimelaga spekepølse til kr. 14 pr. kg.

Fraktfritt ved bestilling på minst 5 kg.

Mitt motto er: En gang kunde, alltid kunde!

Pølsemaker Herbrand Larsen, Nesbyen

Telefon nr. 76.

Besök HALLINGKROA

Kafeteria — Grill-Kiosk

NESBYEN

Urmaker S. DALEVOLD

Telefon 98 — Nesbyen

UR og OPTIKK

Fagmessig arbeid.

Nesbyen Samvirkelag

Post- og vareadresse: Nesbyen

Telefon 38 a

SNARKJØP – MANUFAKTUR OG SKOTØY

ALT I JERNVARER OG BYGNINGSARTIKLER

ELEKTRISK AVDELING – SERVICEVERKSTED

RADIO OG TV

BRØDRENE LIVGÅRD

Godt utvalg i hyttemøbler.

Telefon 70 – Nesbyen

Smedsgården

Telefon 825

Nesbyen - Hallingdal

Velkommen til ny sesong fra 14. mai.

Døgnpris kr. 28–30

Bergensbanen til Nesbyen. Riksveg 7.

Hotellvogn møter. Brosjyre sendes.

Nynorskens lagnadstime

Over fra side 11

knapt bli til nynorskens fordel, om det blir vedtatt. Med all den snobbeskapen som rår på bygdene i dag, er det nok fare for at mange foreldre som vil «følgje med tida», vil velge bokmål for barna sine, også i typiske nynorskdistrikts. Mange forstår vel heller ikkje at opplæring i nynorsk i barneskolen er til barnas føremønn reint språklig, uten omsyn til kva målform dei måtte velge som vaksne.

Den nye ordningen vil ellers gi mange innflyttarar til nynorskdistrikt bedre høve til å forlange den målforma som passer **dei** best. Korleis kjem det da til å gå med nynorsken i dei mange større og mindre bygdebyane, der han nå er einerådande? Men trur noen at det blir særlig mange nynorskfolk som kjenner trang og har moralsk mot til å medvirke til å få i stand nynorskklassar i byane?

Nei, vi må nok i alle høve rekne med at nynorsken i folkeskolen vil bli redusert til et reint Vestlands-fenomen dei nærmaste åra framover. Da blir det sjølsagt bare et tidsspørsmål kor lenge styremaktene kan forsvare å halde oppe to jamstilte riksspråk, med dobbellopp-læring i norsk osv.

Stilt overfor så dystre framtidsspesktiv er det bare ein ting å gjøre for oss nynorskfolk: Vi må **alliere oss med det radikale bokmålsfolket**, i von om å kunne samle folket om **et sentrumsalternativ**. Men vi må være heilt klar over at jo lenger vi venter med å ta den fulle konsekvensen av utviklinga, jo større sjanse har riksmålsfolket med sine forlag og med si sterke presse til å kunne tvinge inn på oss si konservative målform, som knapt høver for meir enn kanskje ti prosent av folket. Og greier dei **det**, da kan vi ha det så godt, alle vi som så gjerne vil fram til ei samlande målform vi med vørnад kan kalle **norsk!**

**Støtt
Språklig Samling !**

Eit brukande grunnlag - - -

Over fra side ②

talemål i by og bygd. Og den rørsla som Språkleg Samling er eit organisatorisk uttrykk for, må nødvendigvis også ha talemålet som retningsline og korrektiv i strevet fram mot eit felles skriftmål.

At folkemålet, talemålet, ikkje kan vere det *einaste* grunnlaget, har vore presisert så ofte at det skulle ikkje vere nødvendig å gjenta det. Derimot ville det vere nyttig om leiarane for riksmålsrørla ville stadfeste at dei også aksepterer folkemålet i by og bygd som eit grunnlag — ikkje det einaste grunnlaget — for riks- målet. Dei burde og gjere klart om dei aksepterer som ein del av grunnlaget også dei variantar av bokmålet som dei snart avviser som ikkje-riksmål og snart innkasserer i ein av sine mange statistikkar over utbreiinga av riks- mål.

Riksmålsfolk har lenge ført sin agitasjon etter den hovudlinja at tradisjonelt riksmål i det heile ikkje er akseptert som grunnlag for språknormeringa. Dette er feil, et har heile tida vore det dominante grunnlaget. Det er no på tide å rette sørklyset den andre vegen: Vil den organiserte riksmålsrørla akseptere norsk talemål i by og bygd og det skriftmålet som nærmast seg dette talemålet som ein del av grunnlaget for norsk måldyrking og normering? Som ein del av den språklege arven som vi skal byggje vårt framtidige norske skriftmål på?

Dersom riksmålsfolk gjer det — og det gjer vel fleirtalet, — skulle det ikkje vere så vanskeleg å finne fram til ein formålsparagraf der dette er formulert, og som da

Om måkløyvde skoleområde og framtidsmålet.

Av skoleinspektør Reidar Aavik

Eg lyt først sei som så mange har sagt, at innstillinga frå Vogt-komiteen iallefall viser ein ærleg vilje til å finne fram til ei saklig og konstruktiv debattform der alle fraksjonar er på talefot. Der er derfor mykje å gle seg over i utgreiinga. Men det synes å skorte på ordentlig sakkunnskap og logisk sammenheng på fleire punkt, og framlegg om virkelige, praktiske løysingar kan få betenkkelige konsekvensar som komiteen ofte synes å ha oversett.

Eg har mitt daglige yrke i skoleverket i ein typisk måkløyvd kommune når det gjeld krinsar med nynorsk og bokmål som opplæringsmål i skolen. Så her kjenner vi til gagns ulempene med to skolespråk og dei periodiske og tildels

alle partar kan godta. Stortinget var på nippet til å greie det i 1951 da vedtekten for Norsk Språknemnd vart vedtekne. Rektor Edvard Stang, som var Høgres hovedtaltsmann i debatten, kritiserte at ein ikkje prøvde å «finne en ny og moderne formulering. Og hvordan burde en slik formulering være? — heldt Stang fram: «Man skal selvfølgelig bygge på naturlig norsk tale i by og bygd — ganske enkelt naturlig norsk tale — og i tillegg til det også det skriftmål som bygger på denne naturlige norske tale.» Talsmenn for fleirtalet hadde ingenting å innvende mot realiteten i Stangs formulering, men på dette seine tidspunktet i drøftingane, lykkast det ikkje Stortinget å nå fram til ei felles formulering. Kanskje det no kunne la seg gjere å gi formålsparagrafen ei formulering som dekkjer den realiteten alle parti i Stortinget syntest samde om i 1951.

dumme og usakkunnige målstridane når det må holdes målrøystingar, anten på grunn av krav med underskrifter eller sentralisering og sammenslåing av krinsar med ulik målform. Eg har inntrykk av at eit stort fleirtal av folket her — like mykje på begge sider av målstrekken — som har kjent ulempene med språkkløyvinga så å sei på kroppen, vil fram til eitt norsk skrift- og opplæringsmål snarast råd. Ein møter svært sjeldan motlegg når ein med eit sukk seier som så: «Hadde vi bare hatt ein sammorsk offisiell skriftnormal!»

For tida er det utbygginga av 9-årig skole og sentralisering av småkrinsar som står på dagsordenen. Derved har vi ikkje bare bryt med sentraliseringa og bygginga, og dei vanlege krinsavrøystingane om desse sprørsmåla, men vi må i regelen ha ein ekstra omgang med krinsavrøystingar om opplæringsmålet i sentralskolen fordi småkrinsane har ulik målform, deretter vedtak i skolestyret, nye lærebøker og mykje bråk.

Dette er aktuelt så mange stader nå i denne store skoleutbyggingsepoken. Skolesentralisering vil i så mange tilfelle sei at dei folkerike sentra får fleirtalsmakta og bukta og begge endane når det skal røystas i storkrinsen. Her finn vi innflyttarane og urbaniseringa med massekulturen som virkar ved sitt eige trykk og sin prestisje, gjennom forretningliv og samferdsel, fornøyelsesliv og sport, reklameoppslag, avisar og vekeblad, radio og fjernsyn. Og den konsernative pressa, som demonstrativt rettar alt sitt stoff til dannede, fine former som nu, frem, sprog, sne, piken, Syd-Vietnam — i strid med gjeldande læreboknormal og barnas opplæringsmål — slår opp dominante overskrifter når ein eller to av dei små utkantkrinsane går under med nynorsken og folkemålet sitt for fleirtalet i den sentraliserte storkrinsen.

Det er mange, og heldigvis stadig fleire på begge sider av målstrekken, som ser det slik at det er eit stykke heilnorsk kultur som går under for urbaniseringa og massekulturen. Dersom

vi så tenker på det vakre Telemark med det vene, rotekte norske talemålet og den herlige kulturtradisjonen i folkeviser og musikk, kunst og diktning, ja så er det vemodig og kjennes som eit uerstattelig tap for norsk kulturtradisjon av verdfullaste slag om talemålet skulle bli overrent og nedstemt av ein språktradisjon utafrå som vil at alle barn i dette landet skal opplæras i språkformer som dette: «Jeg kommer ikke hjem igjen før klokken syv» — i staden for det rotekte folkenorske i Telemark: «Eg kjem ikkje heim att fyri klokka sju».

La derfor denne skrift- og folkemåls-tradisjonen få leve og hevde seg på like fot så lenge vi ennå må stri med to skriftmål, slik at vi kunne møtas på norsk folkemåls og kulturtradisjons grunn i det framtidige felles norske språket. Språklig Samling har alt lagt fram eit utkast til ein fellesnorsk skrift-normal som tar omsyn til norsk kulturtradisjon og til naturlig norsk folkemål i dag i bygd og i by. Det ser mykje lovande ut.

På den eine sida må dei konservative vestmennene nå forstå at dei bare skader norsk målreising og nynorsken i skolen ved å holde så striks på Aasenformene av typen «me hev fengje soli» som nynorsk normalspråk av i dag, enda om det er rotekte folkemål i f. eks. Øvre og Vest-Telemark. Vi som har prøvd det i skolen, veit kor irriterande det er med sjeldne dialektord og konstruerte norske ord som f. eks. «strøyparorm» for kveleslange, «nøre» for surstoff eller helst det internasjonale fellesordet oksygen, «kvitsunn» for pinse o. l. Dette kan irritere særleg foreldra så mykje at dei ved første høve er med og kastar ut både nynorsken og lærebøkene or skolen, barnet med badevatnet og det heile. Så slår dei ofte om i konservativ, reaksjonær lei og krev at lærebøker og opplæringsmål skal være slik som da dei sjøl gjekk på skolen for mange år sia, da det altså var eit konservativt, meir danskliknande riksmål. På same måten reagerer så mang ein landsungdom med gode røter i morsmålet og nynorskoplæringa i folkeskolen. Men her er det vel meir det smååltna mindretalaet frå provinsen som kjem i vansk og kjenner seg sjenert og diskriminert for heimemålet sitt og den store skorten på moderniserte nynorske lærebøker og omsyn til det nynorske mindretalaet. Hos ungdommen er det så ofte det dominante fleitalet som har pre-

stisje sammen med dei påvirkande massemedia, og det er så altfor lettvint å følgje med pop'en og strømmen.

Dersom vi ser norsk språkutvikling og språklig samling på norsk folkemåls og kulturtradisjons grunn som ei viktig kulturoppgave, så tar det til å haste ganske mykje med det mål som er sett for Norsk Språknemnd og landslaget Språklig Samling. Det er aldeles ikkje nå tida til å skru utviklinga tilbake, rive grunnen unna det saklig grundige tilnærnings- og normeringsarbeidet som Språknemnda har gjort og som har manifestert seg i alle rettskrivingsendringane frå 1917 og oppover, alt med eit større og større stortingsfleirtal bak. Det er som sagt mange gode tankar og mykje samarbeidsvilje i Vogt-innstillinga, men Helge Sivertsen må vel ha angra mange gonger på at han sette i gang ein slik sammensett komite og med eit så laust mandat. Nå har han fått enda ein baksfell og offentleg korreks av sin eigen komite fordi han ikkje i tide sytte for å ha klar lovheimel i orden for språknormeringa. Sivertsen ser sikkert nå at det var dette han skulle ha gjort.

Akkurat nå er det dei mest konservative og reaksjonære på språkfronten som gler seg mest og gjer seg tydeligvis store håp om både baksfell og store tilbakesteg og konservering av typen nu, frem, sne, piken med Snemanden og Aftenposten på den eine sida og Norsk måldyrkingslag og Vestmannalaget med strøyparomen og «me hev fengje soli» på den andre sida. Vogtkomiteen ofrar mykje omtale av dei problem som vi har gåande i særleg målkøyvde distrikt med målstrid og tvilsame skolemålsrøystingar. Eg trur dei gjer nettopp desse distrikt ei bjørneneste med dei framlegg som går ut på unnsæting av tilnærningslinia «på norsk folkemåls grunn» og det arbeidsmål som Språklig Samling står for: eitt norsk skriftspråk så snart det er råd og gjerne i vår tid. Dette vil oppheve problema, ulempene og dobbelkostnaden med to konkurrerande språk som har nærma seg så mykje, eller **kan** nærme seg så mykje at dei vil kunne flyte i hop. Eg er overtydd om at dei distrikta som kjenner målstriden og måldiskrimineringa på kroppen, med stort fleirtal på begge sider ønskjer seg alternativet sammensmelting av dei to skriftspråk snarast mogleg, og dermed eitt norsk opplæringsmål i skolen.

Framlegga om parallelklassar i alle fag er omsynsfullt tenkt. Det kan ha svært mykje for seg i store sentrale skoleområde som har to eller fleire klassar på same klassesteg. Da ville det være ein stor fordel å kunne samle f. eks. ein nynorskfraksjon i ein parallelklasse i alle fag. Men det er ikkje i slike folkerike byområde at skoen trykker, det er nettopp i mindre folkerike og mindre sentrale skoleområde med bare ei klasse under 31 elever på kvart klassesteg og så alle dei fådelte skolane med ned til 12 elevar og 2—3 i årskullet. For skoleplanleggarane og skolebudsjettet ville det skape lunefulle problem og uløyselege finanzielle vanskar om dei før kvart einaste skoleår var avhengige av svara på desse spørsmåla: Korleis blåsser målvinden i år? Kan vi rekne med oppkøyving i parallelklassar eller ikkje, nynorsk eller bokmål? Og korleis skal vi greie budsjettet med ekstratillegg og godkjenning nå i den svære utbyggingsperioden for 9-årig skole? — Den usaklige propagandaen og det presset på foreldra som kvart einaste skoleår vil gjenta seg, tør eg ikkje tenke på.

Nei, la heller dei lovleg valde, innsette og ansvarlege instansar på skolestyre- og kommunestyreplan ha hand om dette med godkjenning av skoledirektør og departement. Når det gjeld spørsmålet om lærebøker, er dette i dei beste hender når det pedagogisk og språklig kunnige skolerådet (alle lærarane) gjer si innstilling til skolestyret, som så gjer vedtak.

Får R-forbundet problem med uttrykket FRI SPRÅKUTVIKLING?

På diskusjonsmøter og i avisene (m.a. overrettssakfører Münter Rolfsen i Morgenbladet) har riksmålsfolk gitt uttrykk for at det ikke er nok om formålsparagrafen for Norsk språknemnd faller bort. Nå går de videre med kravene — i den frie språkutviklings navn. Og hva krever de? Jo, at Språkvernrådet skal innføre riksmål! Altså vil de fremdeles ha et bundet mandat, men med omvendt fortegn. Det ser ut til at de ikke er villige til å godta et nøytralt råd, uten bundet mandat, og hvor de er tilbuddt hele fire representanter av femten som kan tale riksmålets sak. Er de alt i ferd med å mistenkeliggjøre alle de andre medlemmene som måtte bli utpeikt til det ubundne rådet? Hu.

EI NORSK-ENGELSK ORDBOK OG SPRÅKSITUASJONEN I LANDET VÅRT

Av skoleinspektør Henrik Sødal

På Universitetsforlaget kom det nyleg ut ei svær norsk-engelsk ordbok, redigert av den kjente norsk-ætta amerikanske professoren Einar Haugen. Det er noko av ei storhending, dette, og det ligg fleire års arbeid bak verket, arbeid av ein stab dugande fagfolk. Med over 30 000 oppslagsord gir denne boka ei storfelt registrering av norske ord — samstundes som ho gir tydinga av desse orda på engelsk.

Fagfolk som har uttala seg, har jamt over kome med sterke lovord om denne ordboka, som ho vel fortener. «En begivenhet innen vår bokverden,» seier ein meldar. Ein annan har uttrykt det slik: «Om denne ordboka kan vi trygt seie at ho er eit nybrotsarbeid, både frå amerikansk og frå norsk synsstad.» Andre har brukt liknande ordelag i sin karakteristikk av boka. Dette gjeld ikkje berre den store ordmengda som her er samla, og den presise omsetting til engelsk som kvart ord og uttrykk har fått. Lovorda gjeld og den enkle måten som her er bruk til å vise uttalen av orda. Slik som trykk, lengd og tonelag kjem fram ved hjelp av få aksentteikn, som ved ulik plassering til ordet viser uttalen utan å ty til fonetisk transkripsjon.

Det finst nok faglege innvendingar mot ordboka òg. Mell. a. blir det sagt at ho er for einsidig amerikansk-engelsk. Det ville vore ei vinning med opplysningane om britisk-engelske former og tydingar, når dei har avvik frå amerikanske. Elles gjeld innvendingane gjerne mindre viktige ting. Sjølve opplegget og den måten det svære materialet er handsama på, står sterkt for sakleg kritikk.

Men på eitt punkt har det likevel vore reist sterk kritikk mot professor Haugens ordbok, særleg av meldaren i Aftenposten, cand. philol. Klouman. Han presenterer boka under denne titelen i ein kronikk i bladet: «Norsk-

engelsk ordbok som innlegg i sprogstriden». Etter hans mening er det verste ved boka at: «All oversettelse og alle eksempler på bruk av norske ord finnes bare under samnorskformene». Med dette meiner han at professor Haugen har «komplisert saken veldig for dem som skal bruke boken». Til slutt spør han om «hvilke rådgivere Haugen har hatt på dette punkt. Hvilke norske husmenn har her vært ute?»

Om det som her er sitert, hører med til ei sakleg vurdering av ordboka, må ein tvile sterkt på. Det er vel uttrykk for eit språkpolitisk syn som ikkje toler særnorske ord i skriftspråket, eit syn som peikar langt bort frå «språkfreden», som det har vore snakka om i det siste. Nettopp i denne samanheng har professor Haugens ordbok og den kritikken ho fekk i Aftenposten særskilt interesse i dagens situasjon, no etter at innstillinga frå Vogt-komiteen er lagt fram og blir drøfta.

Denne ordboka er i seg sjølv eit tiltak som peikar mot språkleg samling, fordi det her er samla slikt eit allsidig og rikt norsk ordtilfang. Dette blir klårlagt alt på første side, for boka har som undertittel: «Norsk (bokmål og nynorsk) rettskrivings- og uttaleordbok med oversettelse til amerikansk engelsk.» Og på bokomslaget står det mell. a.: «Norges to skriftspråk for første gang i en ordbok.» Dette er eit gjennombrot for tanken om å samle heile den norske ordskatten, så folk kan få sjå den rikdommen vi har. Ser ein så vidare på korleis oppslagsorda er markert, så er det svært greitt. Ord som høver best i bokmål, har fått eitt merke (eit lite +). Ord som høver best i nynorsk har fått eit anna merke (ei lita stjerne), ord som godt kan brukast i begge mål, har ikkje noko merke. Ein skilde tilfelle av denne markeringa kan diskuterast, men i all hovudsak må ein vera enig i den markering som er gjort.

Og ein ting er det moro å legge merke til: svært mange ord har ikkje noko merke, ja det er vel fleirtalet. Det vil seie at storlumpen av ordskatten er slikt som ein kan bruke i begge mål, stundom med litt ulik form, men med liten skilnad. Det er ein stor ting at slikt blir klårlagt gjennom eit moderne ordbokverk, så folk kan sjå kor mykje som er felles — trass alt.

Den konservative reaksjonen mot dette opplegget i ordboka fører oss lett inn i den dagsaktuelle språksituasjonen. Sett frå konservativt riksmålssyn er det forkasteleg å samle alle norske ord i ei ordbok. Bort med alle «tilnærningsformer», så får nynorsken gjera det same på si side. — Vogt-komiteen har gjeve veslefingeren til eit syn i den lei med å peike på det «uheldige» i at tradisjonelle former er utestengde frå lærebøker og offisiell rettskriving. Dette gjeld vel særleg gamle riksmålsformer, avleggs former som peikar beint bort frå all samling. Denne veslefingeren frå Vogt-komiteen har alt vorte godt utnytta i agitasjonen. No skal det vera von om å få att riksmålet purt og reint. Formannen i Riksmålsforbundet har uttala at han saknar berre «en naturlig konklusjon» frå Vogt-komiteen i denne samanheng: **forbod** mot det radikale bokmålet. Dette lovar ikkje godt for den «språkfreden» som det var snakk om. Det peikar heller ikkje mot eit meir sakleg ordskifte mellom språkgruppene.

Vogt-komiteen har nok gjort eit stort og godt arbeid på mange vis. Men komiteen har ikkje makta å sameine dei motstridande interessene, slik at det vart staka ut ein farande framtidss veg i målpolitikken. Komiteen vart for valen i fingrane andsyns dei konservative krav om å stanse all tilnærming mellom måla. Og «Språkvernrådet», som komiteen gjer framlegg om, er ein därleg avløysar for Språknemnda. «Eit fire-

Leverandør
av alt
som har med
PAPIR OG TRYKK

S. BERN. HEGLAND

Flekkefjord

Husk kontingenten

hovda troll» har dette rådet vorte kalla, med sine to formenn og to nestformenn. Det vil nok bli ein lite arbeidsfør institusjon — om rådet nokosinne blir skipa.

Nei, Vogt-komiteen makta ikkje noko grunnlag for språkfred. Det var vel elles ei uløyseleg oppgave. Heile innstillinga ber tydeleg merke av å vera eit kompromiss, som sikkert var naudsynt om det skulle bli noko innstilling. Dette er sjølv sagt medlemmene klår over. Ein av dei sa noko slikt i eit ordskifte, at tilrådinga er ikkje noko endeleg dokument, og det ville vera ille om ho ikkje gjennomgår endringar til det betre.

Ja, det er dette ein får vone på, at det må lykkast å koma fram til noko betre. Her gjeld det ikkje minst å hindre at reaksjonen tyner samlingstanken, som det har vore tydelege tendensar til, slik som vi har sett det, mell. a. i om talen av professor Haugens norsk-engelske ordbok. Vi får tru at framgangsviljen i lengda blir sterkare enn reaksjonen, så det kan bli ei utvikling framover mot eit samla og norsk skriftspråk i landet vårt. Det vil visseleg ta tid, men det får så vera, når vi berre veit at vi går framover, og ikkje baklengs, som somme vil.

Språklig Samling

har bare det å hjelpe seg med som medlemene kan avse av sine innkomer.

Men vi har mange vakne og innsiktfulle kvinner og menn blant oss som gir oss av sitt åndelige overskott.

Med ei slik åndskraft og ein sterk vilje — vokser vi.

Stø arbeidet vårt.

Vi er inne i ei tid som krever særleg sterk innsats!